

กลุ่มชาติพันธุ์ : ลาวอีสาน

ข้อมูลทั่วไป ประชากร ประวัติ/ที่มา วิถีชีวิต ประเพณี/เทศกาล ศาสนา/ความเชื่อ สถานการณ์ปัจจุบัน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ : ลาวอีสาน
- ชื่อเรียกตนเอง : คนอีสาน, ลาวอีสาน
- ชื่อที่ผู้อื่นเรียก : ลาวอีสาน
- ภาษาที่ใช้พูดและเขียน : ตระกูลภาษาไท-กะได (Tai-Kadai Language Family) กลุ่มไทยลาว หรือทั่วไปเรียกว่า "ชาวอีสาน" มีภาษาพูดเป็นภาษาเดียวกับคนลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) มีตัวอักษรของตนเองใช้มาแต่สมัยอยุธยาเป็นอย่างน้อย และอาจจะร่วมสมัยสุโขทัย ตัวอักษรที่ใช้มี 2
- มิติทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ :

คำว่า "อีสาน" เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาสันสกฤตว่า "อิศาน" (อ่านว่า อี-สา-นะ) คำว่า "อิศาน" ในภาษาสันสกฤตเขียนด้วย "ศ" แต่คำว่า "อีสาน" ในภาษาไทยเขียนด้วย "ส" ในภาษาสันสกฤต อิศาน (อ่านว่า อี-สา-นะ) แปลว่า ผู้ปกครอง ซึ่งในที่นี้จะหมายถึง พระคเณศวร์หรือพระอิศวร แต่ในภาษาไทย "อีสาน" ที่ได้ให้ความหมายว่าหมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือนั้น เนื่องจากภาษาไทยนำพระนามของพระคเณศวร์มาใช้เรียกเป็นชื่อทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งตามความเชื่อของอินเดีย ทิศตะวันออกเฉียงเหนือนี้มีพระคเณศวร์เป็นเทพผู้คอยปกป้องรักษา (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

ชาร์ลส์ เอฟ คายล์ (2552) ระบุว่าชื่อที่คนในประเทศไทยใช้เรียกภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือคำว่า "อีสาน" ซึ่งคำ ๆ นี้ถูกใช้ในการให้ความหมายว่า หมายถึง คนในภาค หากกล่าวแบบเฉพาะเจาะจงก็มีความหมายว่า ผู้คนกลุ่มหลักในภาคอีสาน โดยคำว่า "อีสาน" ยังมีนัยยะที่แยกให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผู้คนจากภาคเหนือ ภาคกลาง หรือภาคใต้ของประเทศไทย ในขณะที่ภาคอื่น ๆ มักถูกระบุโดยศูนย์กลางทางการเมืองและวัฒนธรรมในลักษณะที่ทำให้กรุงเทพฯ มีค่าเท่ากับภาคกลาง เชียงใหม่มีค่าเท่ากับภาคเหนือและนครศรีธรรมราชเท่ากับภาคใต้ แต่สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือแนวคิดหลักโดยทั่วไปก็ยังคงเป็นอีสาน นอกจากนี้ ชาร์ลส์ เอฟ คายล์ ยังสังเกตเห็นว่าในระยะหลังคำว่า "อีสาน" ถูกใช้โดยคนจากภูมิภาคอื่น ๆ ในการกล่าวถึงคนที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มมากขึ้นในการบ่งชี้ความเป็นชาติพันธุ์และกลุ่มของคนอีสานเอง คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเริ่มที่จะกล่าวถึงตนเองว่าเป็น "คนอีสาน" ใช้ภาษาอีสาน และอาศัยอยู่ในภาคอีสาน เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจิตสำนึกของพวกเขาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของภาคหรือชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวอีสาน บ้างเรียกกันว่า "ลาว" "ลาวอีสาน" "ไทยลาว" "ไทยลาวอีสาน" เป็นชื่อที่คนภาคกลางหรือภูมิภาคอื่นเรียกแทนคนกลุ่มใหญ่ที่สุดที่อาศัยอยู่ในภาคอีสาน มีประชากรมากที่สุดในอีสาน ซึ่งชาวภาคกลางหรือภูมิภาคอื่นในประเทศมักจะเรียกชนกลุ่มนี้ว่า "ลาว" เพราะว่ามีภาษาพูดเป็นภาษาเดียวกับคนลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) รวมทั้งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาสัมพันธ์กับผู้นิยมฝั่งแม่น้ำโขงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

- อื่น ๆ :

ภาษาลาว มีคนพูดมากในภาคอีสาน ซึ่งใช้ภาษาลาวกันในชีวิตประจำวัน จัดเป็นภาษาถิ่น (Dialect) หลักและภาษาแม่ (Mother tongue) ของคนอีสานในภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเมื่อปี 2517 มีการระบุจำนวนผู้พูดภาษาลาวในภาคอีสานประมาณ ร้อยละ 95 ของประชากรทั้งภูมิภาค (ไพฑูริย์ มีกุลศ 2517: 1) ภาษาอีสานหรือบางคนเรียกว่า ภาษาลาว นั้นมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของผู้ใช้ภาษา ดังที่ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2548: 86) กล่าวถึงประวัติการย้ายถิ่นฐานของชาวอีสานในอดีต กล่าวคือชาวลาวที่อพยพเข้ามาอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ตั้งแต่ในพุทธศตวรรษที่ 21 และได้อพยพเข้ามาอยู่ในแถบตอนกลางของอีสานในปี พ.ศ. 2261 ได้แก่ บริเวณอำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เหตุการณ์อพยพที่สำคัญอีกครั้งในช่วงสมัยที่เกิดความขัดแย้งทางการเมืองการปกครองของกษัตริย์ลาว คือ พระเจ้าศิริบุญสารและเสนาธิบดีหรือพระวอ พระตา เป็นผลให้เกิดการอพยพชาวลาวจำนวนมากมาตั้งถิ่นฐานและกระจายตามฝั่งขวาแม่น้ำโขง ทำให้ภาษาอีสานมีลักษณะทางภาษาหลายประการคล้ายคลึงกับภาษาลาวที่ใช้อยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน

ภาษาอีสาน หรือไทยอีสาน นับเป็นภาษา ไท-ลาว Laotian ตระกูลภาษาไท-กะได (Tai-Kadai Language Family) กลุ่มไทยลาว หรือทั่วไปเรียกว่า "ชาวอีสาน" ที่เป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด มีประชากรมากที่สุดในอีสานซึ่งชาวภาคกลางมักจะเรียกชนกลุ่มนี้ว่า "ลาว" เพราะว่ามีภาษาพูดเป็นภาษาเดียวกับคนลาวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) มีตัวอักษรของตนเองใช้มาแต่สมัยอยุธยาเป็นอย่างน้อยและอาจจะร่วมสมัยสุโขทัย

ตัวอักษรที่ใช้มี 2 แบบ คือ อักษรไทยน้อยและอักษรไทยธรรม

ตัวอักษรไทยน้อย เป็นอักษรสุโขทัยสาขาหนึ่ง ส่วน**อักษรตัวธรรม** เป็นอักษรที่ได้ต้นแบบอักษรมอญโบราณ คล้ายอักษรตัวเมืองของภาคเหนือ มีวรรณกรรมท้องถิ่นของตนเอง เช่น เรื่องสินไซ (สังข์ศิลป์ชัย) จำปาสีต้น ท้าวกำกาดำ นางผมหอม ไก่แก้ว ลิ่นทอง กำพำผีน้อย ชูลูนางอ้ว ท้าวผาแดง นางไฉ่ ฯลฯ อาจจะกล่าวได้ว่ากลุ่มไทยลาวเป็นกลุ่มผู้นำทางด้านวัฒนธรรมภาคอีสาน ฉะนั้นภูมิปัญญาสังคม เช่น อีต คอง ดำนาน อักษรศาสตร์ จาริต ประเพณี กลุ่มลาวจะเป็นกลุ่มที่สืบทอดและถ่ายทอดให้ชนกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

ภาคอีสานเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยมาตั้งแต่สมัยธนบุรีจนถึงปัจจุบัน แต่ในช่วงสมัยหลังการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2435 ที่ประเทศไทย มีนโยบายเพื่อสร้างความเป็นรัฐชาติ จึงมีการจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาที่ใช้หลักสูตรจากส่วนกลาง ตาม พ.ร.บ. ประถมศึกษา พ.ศ. 2464 (เบญจวรรณ นารัสัจ, 2551) ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของอีสานที่ต้องปรับเข้าสู่ส่วนกลาง รวมถึงการใช้ภาษาที่ทางโรงเรียนจะเน้นการเรียนการสอนและการสื่อสารด้วยภาษาไทยกลาง ทำให้ความสำคัญและบทบาทของภาษาอีสานลดน้อยลงทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน อย่างไรก็ตามในช่วงสามสี่ทศวรรษที่ผ่านมาเกิด กระแสการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีรากฐานเกี่ยวกับความเท่าเทียมในด้านสิทธิเสรีภาพของมนุษย์และการเล็งเห็นว่าความเข้มแข็งของวัฒนธรรมจะสามารถสร้างการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญต่อกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูภาษาถิ่นมากขึ้น จากที่ภาษาอีสานถูกลดความสำคัญและศักดิ์ศรีทางภาษา (Language Prestige) ทำให้คนอีสานไม่นิยมพูดภาษาอีสาน แต่ปัจจุบันสังคมไทยเปิดกว้างต่อการแสดงอัตลักษณ์มากขึ้น อีกทั้งหน่วยงานหลายแห่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นและสนับสนุนการฟื้นฟูการใช้ภาษาถิ่นทำให้คนอีสานมีความมั่นใจในการพูดภาษาอีสานมากขึ้นในหลายบริบท ผลสำรวจของเทศบาลนครขอนแก่น สหภาพยุโรปและวิทยาลัยปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2556) เรื่องทัศนคติเกี่ยวกับหลักสูตรภาษาอีสานของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมอีสานพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการใช้ภาษาอีสานในชีวิตประจำวันคิดเป็นร้อยละ 71 (รัตนา จันทร์เทาว์, 2550)

การสนทนาภาษาอีสานปนกับภาษาอื่น ๆ รวมถึงการสลับภาษาอีสานกับภาษาไทยกลาง เช่น ในงานวิจัยเรื่อง "การสลับภาษาระหว่างภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นอีสานของนักจัดรายการวิทยุในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดขอนแก่น" ของเมตตา พงษ์ฤทธิ์ (2556) และงานของ นันทิญา พันธวิชาติ และรัตนา จันทร์เทาว์ (2558) พบว่า ในหนังสือพิมพ์รายวันท้องถิ่นที่ผลิตในจังหวัดขอนแก่นนั้น มีการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมอีสานและมีการใช้คำศัพท์ภาษาอีสานในหนังสือพิมพ์อย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงการใช้ภาษาอีสานในสื่อมวลชนนั้นชี้ให้เห็นว่าภาษาอีสานไม่ได้อยู่เพียงแคในพื้นที่ภูมิภาคอีสาน แต่ยังมีมีการใช้ภาษาอีสานผ่านระบบอินเทอร์เน็ตไปยังต่างประเทศที่มีคนอีสานอาศัยอยู่ เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมอีสานทำให้ภาษาอีสานเป็นวัฒนธรรมที่เดินทางได้ (Travelling Culture) ตามแนวคิดของ John Tomlinson (2542) ที่กล่าวว่าในยุคโลกาภิวัตน์ สื่อวิทยุเป็นสิ่งที่ทำให้วัฒนธรรมสังคมหนึ่งเดินทางไปสู่สังคมอื่น ๆ ได้ ยิ่งไปกว่านั้นสื่อบุคคลทำให้เกิดการเดินทางของวัฒนธรรม กล่าวคือ คนอีสานได้เคลื่อนย้ายไปอาศัยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงส่วนกลางเป็นผลให้ปรากฏการใช้คำในภาษาอีสานผ่านสื่อมวลชนส่วนกลาง เช่น เพลงลูกทุ่งโฆษณา บทสนทนา ในละคร ฯลฯ โดยมากจะพบในรูปแบบคำศัพท์ เช่น คำว่า "แซบ", "นิว", "อ๊ก", "บ" ทำให้คนอีสานเกิดความมั่นใจในการพูดภาษาอีสานมากขึ้น อย่างไรก็ตามมีการผสมผสานกับภาษาไทยกลางและภาษาอื่น ๆ มากขึ้น

อักษรวิธภาษาอีสาน

รัชช ปุณโณทก และวิมล เขตตะดำรง (2548) ได้กล่าวถึงประวัติตัวอักษรของภาษาอีสานมีชื่อเรียกว่า "อักษรไทยน้อย" ซึ่งเป็นอักษรที่ใช้ควบคู่มากับอักษรธรรมในสังคมลุ่มแม่น้ำโขงแต่โบราณ กล่าวคืออักษรไทยน้อยใช้เป็นอักษรราชการของอาณาจักรล้านช้าง ใช้ในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เช่น หนังสือราชการ กฎหมาย วรรณกรรมนิทาน ฯลฯ ส่วนอักษรธรรม ใช้ในการบันทึกพระคัมภีร์ ตำราวิชาการ ชาดก อาถรรพณ์ จึงถือว่าเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งตัวอักษรอีสานที่ใช้กันอยู่เดิมนั้น คืออักษรไทยน้อย อันเป็นอักษรที่พัฒนาจากอักษรสุโขทัยและพัฒนาลึบเนื่องต่อมากลายเป็นอักษรลาวในปัจจุบันตามหลักฐานต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ คือ ศิลปินในภาคอีสานประกอบกับหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์สันนิษฐานได้ว่าอักษรไทยน้อยพัฒนามาจากอักษรสุโขทัยเป็นต้นแบบ เพราะในจารึกลายเขียนสีที่ผนังถ้ำนางอันห่างจากหลวงพระบางไปทางทิศตะวันออก 25 กิโลเมตร พบรูปแบบตัวอักษรและอักษรวิธลักษณะเดียวกับอักษรสมัยพระเจ้าลิไทแห่งสุโขทัย (พ.ศ.1890-1911) แต่ไม่ปรากฏศักราช จึงลงความเห็นว่าเป็นตัวอักษรแบบอย่างจากลายสือไทย แต่หลังจาก พ.ศ. 2000 พบศิลาจารึกจำนวนมากที่เขียนด้วยอักษรไทยน้อย และมีรูปสันฐานตัวอักษรใกล้เคียงกับอักษรไทยฝักขามของอาณาจักรล้านนา (ภาคเหนือ) อันเป็นผลมาจากการที่ดินแดนลุ่มน้ำโขงได้รับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจากอาณาจักรล้านนาไทย เนื่องด้วยความสัมพันธ์ใกล้ชิดเสมือนเครือญาติของเจ้าครองนครทั้งสองอาณาจักร ทำให้ตัวอักษรในดินแดนลุ่มน้ำโขงได้รับอิทธิพลจากอักษรไทยฝักขามของอาณาจักรล้านนา กอปรกับชาวล้านช้างมีอักษรธรรมที่มีสันฐานเดียวกับอักษรยวนล้านนาเมืองเชียงใหม่ จึงทำให้รับอักษรไทยฝักขามได้ง่ายขึ้น ดังนั้นอักษรสุโขทัย อักษรไทยฝักขามและอักษรธรรม จึงเกิดการรวมตัวกันและพัฒนารูปแบบอักษรเฉพาะขึ้นที่เรียกว่า "อักษรไทยน้อย" ที่กลายเป็นอักษรของภาษาอีสานและพัฒนาเป็นอักษรลาวในปัจจุบัน สาเหตุบางประการทำให้ตัวอักษรไทยน้อยมีลักษณะคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับอักษรไทยปัจจุบันและอักษรลาวปัจจุบัน

ในอดีตการเรียนภาษาอีสานจะถ่ายทอดด้วยกระบวนกรสื่อสารด้วยการพูด กล่าวคือ การถ่ายทอดการใช้ภาษาจากผู้ใหญ่สู่เด็ก เด็กก็จะเรียนรู้จากการได้ยินและเลียนแบบจนสามารถพูดภาษาอีสานได้ เหมือนการเรียนภาษาแม่โดยทั่วไป มาถึงระยะเวลาหนึ่งที่คนอีสานต้องรับวัฒนธรรมจากส่วนกลางและวัฒนธรรมสากลเข้าสู่สังคมทำให้การพูดของเด็กอีสานมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น การพูดแบบสลับและปนภาษากลางกับภาษาอีสานมากกว่าการพูดภาษาอีสานตลอดบทสนทนาหรือที่เรียกว่า การสลับภาษา (Code-switching) ตามบริบทการพูด การเลือกพูดภาษาอีสานแบบมีเงื่อนไขตามสถานการณ์การพูดหรือที่เรียกว่าการเลือกใช้ภาษา (Language choice) ของผู้พูดสองภาษา (Bilingual) โดยจะพูดภาษาอีสานเฉพาะในบางสถานการณ์ บริบทและบุคคลที่สนทนาด้วย ดังนั้นการพูดภาษาอีสาน จึงยังคงมีการเรียนรู้สืบทอดเพียงแต่มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิม ขณะที่การพูด

อีสานยังคงดำรงอยู่แต่สิ่งที่สวนทางกันคือการเขียนภาษาอีสานกลับค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคม เด็กในสมัยใหม่มีผู้ที่ทราบภาษาอีสานมีอักษรหรือภาษาเขียนเป็นของตนเองนั้นมีจำนวนน้อยมาก กอปรกับตัวอักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสานจะพบในศิลาจารึก หนังสือจุ่ม ใบลาน ฯลฯ ทั้งนี้โบราณวัตถุดังกล่าวโดยมากถูกเก็บรักษาอยู่ในวัด พิพิธภัณฑ์ และสำนักวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนั้นการเรียนการสอนอักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสานในยุคแรกเริ่มจึงเริ่มต้นที่วัด

ชอบ ดีสวนโคก (2559: สัมภาษณ์) กล่าวว่าการเรียนการสอนอักษรไทยน้อยในยุคแรก เริ่มเป็นการสอนเพิ่มเติมเนื้อหาของรายวิชาอื่น ๆ ไม่ได้มีวิชาชัดเจนและไม่ได้มีอยู่ในหลักสูตรใด ส่วนใหญ่ผู้ที่ศึกษาได้แก่ พระสงฆ์ อาจารย์ นักวิชาการและนักปราชญ์ ผู้สนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมอีสาน สถานที่ในการสอนคือ วัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน เช่น วัดธาตุพระอารามหลวง จังหวัดขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น วัดมหาชัยพระอารามหลวง จังหวัดมหาสารคาม วัดมหาธาตุยโสธร จังหวัดยโสธร เป็นต้น ช่วงต่อมาการเรียนการสอนภาษาอีสานได้พัฒนามากขึ้น เนื่องจากมีหลายมหาวิทยาลัยหรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง อาทิ สาขาภาษาไทย สาขาวัฒนธรรม มีนโยบายและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนภาษาอีสาน โดยเปิดเป็นวิชาในหลักสูตรให้กับนักศึกษาทั้งระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษา

ภาษาลาวอีสาน มีสำเนียงที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตติดต่อกับถิ่นใดรวมทั้งบรรพบุรุษของท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย เช่น แถบจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ มีชายแดนติดกับเขมร สำเนียงและรากเหง้าของภาษาก็จะมีคำของภาษาเขมรปะปนอยู่ด้วย ทางด้านจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร หนองคาย เลย ที่ติดกับประเทศลาวและมีชาวเวียดนามเข้ามาอาศัยอยู่ค่อนข้างมาก ก็จะมีอีกสำเนียงหนึ่ง ชนเผ่าดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ๆ ก็จะมีสำเนียงที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและยังคงรักษาเอกลักษณ์นั้นไว้ตราจนปัจจุบัน เช่น ชาวภูไทในจังหวัดมุกดาหารและนครพนม ถึงแม้ชาวอีสานจะมีภาษาพูดที่มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น แต่ในภาษาอีสานก็มีสิ่งหนึ่งที่ยังคงมีความคล้ายกันก็คือลักษณะของคำและความหมายต่าง ๆ ที่ยังคงสื่อความถึงกันได้ทั้งภาค ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวอีสานต่างท้องถิ่นกันสามารถสื่อสารกันได้เป็นอย่างดี ในปัจจุบันชาวอีสานโดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น ได้หันมาใช้ภาษาไทยกลางกันมากขึ้น เพราะวัยรุ่นเหล่านี้ส่วนใหญ่ ได้รับความการศึกษาที่ดีเทียบเท่ากับคนในภาคกลางหรือกรุงเทพมหานครทำให้ภาษาอีสานเริ่มลดความสำคัญลง แต่ผู้คนตามชนบทและคนเฒ่าคนแก่ยังใช้ภาษาอีสานกันเป็นภาษาหลักอยู่ ทั้งนี้คนอีสานส่วนใหญ่จะสามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาอีสานของท้องถิ่นตนเองและภาษาไทยกลาง ชาวอีสานที่ไปต่างถิ่นนอกจากจะหางานทำแล้วก็ยังช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมรวมทั้งภาษาของตนเองไปในตัวด้วย

• เอกสารอ้างอิง :

เนื้อหาโดย บำเพ็ญ ไชยรักษ์ นักวิจัยอิสระ

ปีงบประมาณ 2562 , วันที่อัปเดต: 29 กันยายน 2562

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและปรีชา อุยตระกูล. (2559). *วัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนอีสานเหนือ*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์
- ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes) รัตนา โตสกุล (แปล) (2556). *อีสานนิยม : ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เต็ม วิภาคพจนกิจ. (2542). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนิศร์ เสถียรนาม และนพพล ตั้งสกุล. (2559). "สถานภาพผลงานวิชาการการศึกษาเรือนพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย; *The Status of Academic Outputs in Vernacular House Study in the Northeast of Thailand*". วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม- ธันวาคม ประจำปี 2559
- ธาดา สุทธิธรรม. (2544). *ผังเมืองในประเทศไทย: ผังการใช้ที่ดินสายธารอารยธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อีระพงษ์ มีโสง. (2557). "พระสงฆ์กับอำนาจรัฐไทย: บทเรียนจากอดีต-พระธรรมยุตสายอีสาน". นิตยสารศิลปวัฒนธรรม ฉบับ กุมภาพันธ์ 2557
- บำเพ็ญ ไชยรักษ์. (2554). "บทบาทของเกลือที่มีต่อวัฒนธรรมและสภาวะของชุมชนลุ่มน้ำสงคราม". วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เบญจวรรณ นาราลัจจ์. (2560). *พัฒนาการภูมิปัญญาอีสาน*. ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ปกรณ์ สุวนิช. (2550). *ธรณีวิทยาแหล่งโพแทช-เกลือหินของไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัทคัมภีร์วรรณจำกัด.
- ปกรณ์ สุวนิช. (2552). *พยานาคกับเกลือใต้ดินในตำนานผาแดง-นางไอ่-ท้าวพั้งคี*. กรุงเทพฯ: โลกธรณีวิทยา.
- ไพฑูริย์ ภูธา. (2554). *ความเป็นมาคนอีสานในเหตุการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ:สุภาพใจ.
- พัฒนา กิติอาษา. (2556). *คนข้ามแดน: ความเรียงว่าด้วยมานุษยวิทยาอีสานศึกษา*. ขอนแก่น: คลังน่านวิทยา.
- มณีมัย ทองอยู่. (2546). *การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี
- ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม. (2538). *แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). *พลังลาวชาวอีสานมาจากไหน?*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. (2549). *ห้วงเวลา อาณาจักรเกลือ 2500 ปี จากยุคแรกเริ่มล้าหลังถึงยุคมั่งคั่งข้าวหอม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุเทพ สุนทรเกษม. (2548). *หมู่บ้านอีสานยุค "สงครามเย็น" สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ : มติชน.

- สุมาลี เอกชนนิยม. (2548). *อุปแต้มในลิมอีสานงานศิลปะสองฝั่งโขง*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุรพล คำวิฑู. (2549). *แผ่นดินอีสาน*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สุริยา รักการศิลป์ บรรณาธิการ. (2558). *เศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนอีสานใต้*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- สุวิทย์ อธิศาสตร์. (2557). *ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488 เล่ม 1*. ขอนแก่น : คลังนา.
- สุวิทย์ อธิศาสตร์. (2557). *ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488 เล่ม 2*. ขอนแก่น : คลังนา.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2526). *ภูมิศาสตร์อีสาน*. มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- อัจฉรา ภาณุรัตน์, สุริยะ ชนะชัย และยุภา ประยงค์ทรัพย์. (2555). *วัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนอีสาน*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.

เว็บไซต์

- Piyaluk Potiwan (มปป.). "กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผิ้อีสาน". เข้าถึงเมื่อ 10 ตุลาคม 2562 เข้าถึงจาก https://www.tci-thaijo.org/index.php/cultural_approach/article/view/72412/58305
- The Isaan Record (2562). *ครอบครัวแห่งกลางในภาคอีสาน ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. เข้าถึงเมื่อ 10 ตุลาคม 2562 เข้าถึงจาก <https://isaanrecord.com/2016/02/01/ครอบครัวแห่งกลาง-ภา/> (<https://isaanrecord.com/2016/02/01/%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%AD%E0%B8%9A%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%A7/>)
- กนกวรรณ มะโนรัมย์ (2562). *ช็อกกินหลายกว่าเอ็ดเอง: ภาพสะท้อนหมู่บ้านอีสานยุคการลดลงของสังคมเกษตร*. เข้าถึงเมื่อ 10 ตุลาคม 2562. เข้าถึงจาก <https://www.tcijthai.com/news/2016/07/article/6323> (<https://www.tcijthai.com/news/2016/07/article/6323>)
- ชัยนัต วรรณระภูติ (2554). บทอภิปรายจากการถอดเทป "อัตลักษณ์อีสานกับการเปลี่ยนแปลงของโลก" 24 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ห้องประชุม 3 อาคาร 5 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดย เครือข่ายศิษย์เก่านักเรียนทุน IFP แห่งประเทศไทย (IFP THAN). เข้าถึงเมื่อ 10 สิงหาคม 2562 เข้าถึงจาก http://social-agenda.org/wp-content/uploads/2013/02/Esan-Global_Shayon.pdf (http://social-agenda.org/wp-content/uploads/2013/02/Esan-Global_Shayon.pdf)
- บุญยงค์ เกศเทศ (2562). *อุปแต้มบนผนังลิม วัดสระบัวแก้ว อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น*. เข้าถึงเมื่อ 10 สิงหาคม 2562 เข้าถึงจาก https://www.technologychaoban.com/thai-local-wisdom/article_23590 (https://www.technologychaoban.com/thai-local-wisdom/article_23590)
- ประชาไท (2558). "สองนักวิชาการต่างชาติเผยแพร่ 'แผนที่ภาษาชาติพันธุ์ในไทย ห่วงเผด็จการทหารทำลาย ความหลากหลาย'". เข้าถึงเมื่อ 10 กันยายน 2562 เข้าถึงจาก <https://prachatai.com/journal/2015/05/59246> (<https://prachatai.com/journal/2015/05/59246>)
- ปาณิส โพธิ์ศรีวังชัย (2561). *อีสานป๊อป (1) - เมื่อเพลงอีสานหลายก้าแพงวัฒนธรรม*. เข้าถึงเมื่อ 10 สิงหาคม 2562 เข้าถึงจาก <https://www.the101.world/e-san-pop-1/> (<https://www.the101.world/e-san-pop-1/>)
- ปาณิส โพธิ์ศรีวังชัย (2561). *อีสานป๊อป (2) ลงลึกไปได้ภูเขาบ้านข้าง 'อีสาน'*. เข้าถึงเมื่อ 10 สิงหาคม 2562 เข้าถึงจาก <https://www.the101.world/e-san-pop-2-end/> (<https://www.the101.world/e-san-pop-2-end/>)
- สราภรณ์ สุวรรณแสง และ รัตนา จันทร์เทาว์ (2559). "การสืบทอดภาษาอีสาน; *Isaan Lugguge Inheritance*". วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2559 หน้า 72-88 เข้าถึงเมื่อ 8 กันยายน 2562. เข้าถึงจาก <https://www.tcithaijo.org/index.php/gshskku/article/view/73657/59367> (<https://www.tcithaijo.org/index.php/gshskku/article/view/73657/59367>)
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(2561). *แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. เข้าถึงเมื่อ 20 สิงหาคม 2562 เข้าถึงจาก https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7526 (https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7526)
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ (2547). *แผนที่ภาษาและชาติพันธุ์ในภาคอีสาน*. เข้าถึงเมื่อ 10 กันยายน 2562 เข้าถึงจาก <http://www.langrevival.mahidol.ac.th/book/Ethnolinguistic%20maps%20of%20Thailand.html> (<http://www.langrevival.mahidol.ac.th/book/Ethnolinguistic%20maps%20of%20Thailand.html>)
- อานันท์ กาญจนพันธุ์(2554). "ชนบทอีสานปรับโครงสร้าง ชาวบ้านปรับอะไร: รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยเศรษฐกิจชนบทภาคอีสาน". เข้าถึงเมื่อ 10 ตุลาคม 2562 เข้าถึงจาก https://www.academia.edu/22244550/ชนบทอีสานปรับโครงสร้าง_ชาวบ้านปรับอะไร_รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยเศรษฐกิจชนบทภาคอีสาน_โดย_อานันท์_กาญจนพันธุ์